

Yayın Geliş Tarihi (Submitted): Haziran/June 2025 Yayın Kabul Tarihi (Accepted): Ekim/ October 2025

Küçük Ekranların Büyük Etkileri: Çocuklar ve Dijital Dünyanın Etkileşimi

Big Impacts Of Small Screens: Children And The Interaction With The Digital World

Şükriye ÜNAL TOKPUNAR¹, Prof. Dr. Hüseyin KOÇAK²

Öz

Dijital teknolojiler, günümüz yaşamının vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. İnternet, mobil cihazlar ve dijital platformlar aracılığıyla bireylerin iletişim biçimleri, çalışma yöntemleri ve günlük yaşamları büyük ölçüde değişmektedir. Yetişkinler bu teknolojilerin fayda ve risklerini değerlendirebilirken, çocuklar gelişimsel olarak bu farkındalığa sahip değildir. Bu nedenle çocukların dijital dünyayla denge içinde bir ilişki kurabilmeleri için risklerin en aza indirilmesi önemlidir. Dijital teknolojiler çocuklara eğitsel içeriklere kolay erişim, iletişim becerilerinde gelişim ve dünyayı farklı açılardan tanıma fırsatı sunmaktadır. Ancak ekranların uzun süreli kullanımı dikkat dağınıklığı, uyku sorunları ve fiziksel hareketsizlik gibi olumsuz etkilere yol açabilmektedir. Ayrıca şiddet ve uygunsuz içeriklere maruz kalma riski de artmaktadır. Bu makalenin amacı, dijital çağda çocukların medya kullanımına yönelik ebeveyn görüşlerini incelemektir. Ebeveynlerin bu konudaki gözlemleri, deneyimleri, tutumları ve endişeleri ele alınmıştır. Ayrıca dijital ortamın çocukların gelişimine etkileri, ebeveyn bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Bu amaçla, ebeveynlerin çocuklarını dijital medya kullanımında nasıl yönlendirdikleri ve karşılaştıkları sorunlara karşı ne tür önlemler aldıkları araştırılmıştır. Çalışma, nitel araştırma yöntemiyle yürütülmüş ve fenomenolojik araştırma deseni kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formuyla veriler elde edilmiştir. 10-13 yaş aralığında çocuğu olan ve Afyonkarahisar'da ikamet eden 24 ebeveynle görüşme yapılmıştır. Bu araştırmanın sonucunda, ebeveynlerin dijital medya kullanımının çocukların gelişimi üzerindeki etkilerine ilişkin ciddi endişeler taşıdığı ve bu süreci yönetmekte çeşitli stratejiler geliştirdikleri ortaya çıkmıştır. Ayrıca, ebeveynlerin dijital içeriklere yönelik eleştirel yaklaşımlar sergilediği, çocuklarını koruma amacıyla denetim, sınırlama ve rehberlik gibi yöntemlere başvurdukları görülmüştür. Ancak bu çabanın, dijital dünyanın hızlı değişimi karşısında zaman zaman yetersiz kaldığı gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, dijital teknoloji, ebeveyn, dijital riskler

Makale Türü: Araştırma

Abstract

Digital technologies have become an indispensable part of modern life. Through the internet, mobile devices, and digital platforms, individuals' communication styles, work methods, and daily lives are changing significantly. While adults can assess the benefits and risks of these technologies, children do not have this awareness due to their developmental stage. Therefore, it is important to minimize risks in order for children to establish a healthy relationship with the digital world. Digital technologies offer children easy access to educational content, opportunities to develop communication skills, and the chance to explore the world from different perspectives. However, prolonged use of screens can lead to negative effects such as distraction, sleep problems, and physical inactivity. In addition, the risk of exposure to violence and inappropriate content is also increasing. The purpose of this article is to examine parents' views on children's media use in the digital age. Parents' observations, experiences, attitudes, and concerns

Bu çalışma "Dijital Kültür ve Eşikteki Çocukluk: Ebeveynlerin Perspektifinden Çocukluğun Dönüşümü Üzerine Nitel Bir Araştırma" adlı hazırlanmakta olan doktora tezinden üretilmiştir.

¹Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, sukriye.unal@hotmail.com.

² Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, kocak@aku.edu.tr

Atf için (to cite): Tokpunar Ünal Ş. ve Koçak H. (2025). Küçük ekranların büyük etkileri: çocuklar ve dijital dünyanın etkileşimi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(Aile Özel Sayısı), 502-520

on this subject were addressed. Furthermore, the effects of the digital environment on children's development were evaluated from the parents' perspective. To this end, the study investigated how parents guide their children in their use of digital media and what measures they take to address the problems they encounter. The study was conducted using a qualitative research approach. A phenomenological research design was used. Data were collected using a semi-structured interview form. Interviews were conducted with 24 parents who have children between the ages of 10 and 13 and reside in Afyonkarahisar. The results of this study revealed that parents have serious concerns about the effects of digital media use on children's development and have developed various strategies to manage this process. In addition, parents have been observed to take a critical approach to digital content and to resort to methods such as monitoring, restriction, and guidance in order to protect their children. However, it has been observed that these efforts are sometimes insufficient in the face of the rapid changes in the digital world.

Keywords: Child, digital technology, parent, digital risks

Paper Type: Researched Article

Giriş

Dijitalleşme, bilgilerin dijital ortama aktarılması ve teknolojinin günlük yaşamda, iş süreçlerinde ve iletişimde yoğun şekilde kullanılması sürecidir. Analog sistemlerden dijital sistemlere geçişle başlayan bu dönüşüm, bilgisayarların, internetin ve mobil teknolojilerin gelişmesiyle hız kazanmıştır (Karagözoğlu Aslıyüksek, 2016: 88). Zamanla bu süreç, yapay zekâ, bulut bilişim ve nesnelerin interneti gibi yeniliklerin de etkisiyle tüm sektörlerde köklü değişimlere yol açmıştır. Bu süreç sadece verilerin sayısallaştırılmasını değil, aynı zamanda bireylerin bilgiye erişim biçimlerinden sosyal ilişkilerine kadar birçok alanı yeniden şekillendirmiştir. Bu dijital dönüşümün en görünür etkilerinden biri ise ekran teknolojilerinin hayatımızdaki yerinin giderek artmasıdır. Akıllı telefonlar, tabletler ve bilgisayarlar artık iletişim, eğlence, eğitim ve iş dünyasının vazgeçilmez araçları haline gelmiştir. Özellikle pandemi süreciyle birlikte uzaktan eğitim ve çevrimiçi toplantılar, ekran kullanımını günlük yaşamın merkezine taşımıştır. Bunun yanında, dijital medya platformları, oyunlar ve sosyal medya uygulamaları da ekran süresini artıran başlıca unsurlar haline gelmiştir. Eğitim ve sağlık gibi alanlarda e-kitaplar ile çevrimiçi derslerin yaygınlaşması, dijitalleşmenin bu alanlardaki etkisini daha da güçlendirmiştir. Tüm bu gelişmelerle birlikte dijitalleşme, günlük yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelmiş ve hayatın hemen her alanında daha fazla etkisini göstermeye başlamıştır. Ancak, bu yaygın kullanım günlük yaşamı kolaylaştırır da beraberinde bazı zorluklar ve olumsuz etkiler getirmektedir. Çalışmada teorik olarak dijitalleşmenin toplumsal etkileri ele alınarak, bu sürecin çocuklar üzerindeki yansımaları açıklanmaktadır. Bu bağlamda, ebeveynlerin dijitalleşmenin çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirmek için neler yapabilecekleri tartışılmaktadır. Bu teorik tartışmalar sonucunda, dijital yaşamın çocukların hayatını nasıl şekillendirdiği ebeveynlerin bakış açısından değerlendirilmektedir. Araştırma kapsamında, 10-14 yaş aralığında çocuğu olan 24 ebeveynle yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak veri toplanmıştır. Bu yaş aralığındaki çocukların seçilme nedeni, gelişimsel olarak bir geçiş döneminde olmalarıdır. Bu yaş grubunun seçilme nedeni, çocukların ne tamamen çocuk ne de tam anlamıyla ergen olmalarıdır. Dijital ortamda varlık göstermeye başlamış, ancak bu süreci henüz tamamlamamış olmaları örneklem seçiminde belirleyici olmuştur. Araştırmada kartopu örnekleme yöntemi kullanılmış, istenilen amaca daha kolay ulaşabilmek için Afyonkarahisar'da ikamet eden ebeveynler tercih edilmiştir. Görüşmelerde, ebeveynlere çocuklarının interneti ne kadar ve hangi amaçlarla kullandıkları sorulmuş; ekran başında geçirilen sürenin çocukların yaşamlarını nasıl etkilediği tartışılmıştır. Ayrıca, dijital dünyanın olumsuz etkilerine karşı ebeveynlerin hangi önlemleri aldığı ele alınmış; internet ortamının çocuklar için ne derece faydalı ya da zararlı olduğu değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda, dijitalleşmenin çocuklar üzerindeki etkileri ebeveynlerle yapılan görüşmeler ışığında anlaşılmaya çalışılmıştır.

1. Dijitalleşmenin Çocuklar Üzerindeki Etkisi

Dijitalleşme, bilgilerin ve süreçlerin analog formdan sayısal (dijital) formata dönüştürülmesi sürecidir. Bu dönüşüm, teknolojik araçlar sayesinde verilerin toplanması, saklanması, işlenmesi ve iletilmesini kapsar. Dijitalleşme, bireylerin bilgiye daha geniş ve hızlı erişmesini sağlarken, dijital platformlar insanların fikir, düşünce ve geri bildirimlerini kolaylıkla paylaşabilecekleri ortamlar sunmaktadır (Ertürk, 2021, s.167). Dijitalleşme yalnızca teknik bir değişim değil, aynı zamanda ekonomik, toplumsal ve kültürel alanlarda da önemli etkiler yaratan kapsamlı bir dönüşümdür. Bilgiye erişimin hızlanması, iletişim araçlarının çeşitlenmesi ve sosyal medya platformlarının yaygınlaşması sayesinde bireyler artık daha fazla etkileşimde bulunmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler sayesinde insanlar arasındaki etkileşim daha hızlı ve kolay hale gelmektedir.

Dijital etkileşim ve çevrimiçi iletişimin yaygınlaşması, günümüzde önemli bir yer edinmektedir. Bu durum, birçok fırsat sunarken aynı zamanda çeşitli tehditler de doğurmaktadır. Şiddet konusu bu tehditler arasında yer almaktadır. Şiddet, Dünya Sağlık Örgütü tarafınca “yaralanma, ölüm, psikolojik zarar, gelişme geriliği veya yoksunlukla sonuçlanan veya bunlarla sonuçlanma olasılığı yüksek olan, kişinin kendisine, başka bir kişiye veya bir grup veya topluluğa karşı, tehdit edici veya fiili, kasıtlı olarak fiziksel güç veya güç kullanımı” olarak tanımlanmaktadır. Tuna Uysal ve Tan Eren (2019, s.119), şiddet tanımdan hareketle dijital şiddetin, şiddetin farklı bir türü olduğunu belirtmektedir. Dijital şiddet, teknolojinin ve internetin yaygınlaşmasıyla birlikte ortaya çıkabilecek, fiziksel, psikolojik veya duygusal psikolojik tehdit oluşturmayan bir davranış biçimidir. Bu tür şiddet, sosyal medya üzerinden hakaret, tehdit, izleme, özel bilgilerin paylaşılması veya siber zorbalık gibi kendini gösterebilmektedir. Şiddetin sosyal yaşam üzerindeki olumsuz etkileri, sağlıklı bir sosyalleşme sürecinin önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Sosyalleşmenin en önemli unsuru, kişinin kendini açık bir şekilde ifade edebilmesidir. Bu süreçte birey, toplumsal normları dikkate alarak hareket etmektedir. Toplumun değerlerine uyum sağlamak, bireyin kabul görmesi için önemli bir faktördür. Zira normlara aykırı davranışlar, dışlanmaya ve sosyal uyumsuzluklara neden olabilmektedir. Sosyalleşme hem bireysel kişiliğin gelişimi hem de toplumsal uyum için büyük bir önem taşımaktadır (Tezcan, 2000, s.278). Günümüzde sosyalleşmenin araçları arasında aile, okul, arkadaş gruplarının yanı sıra kitle iletişim araçları, özellikle ekran kullanımına bağlı olarak internet de yer almaktadır. Aile çevresinde başlayan sosyalleşme, arkadaşlar ve okul gibi diğer sosyal ortamlarla devam ederken, internet farklı bir sosyalleşme aracı olarak güçlenmektedir. Yüz yüze iletişimin, sosyalleşmenin olması gerektiği önemli bir unsurdur, zira yaşayacağınız fiziksel ve duygusal gerçekliklerle açık iletişim kurması gereklidir (Çelik, 2018, s. 288). Ancak internetin sosyalleşmedeki artan rolü, yüz yüze iletişimin azalmasına ve bunun sonucunda duygusal bağların zayıflamasına yol açmaktadır.

Çocuklarda ekran kullanımına bağlı oluşan diğer bir sorun ise kimlik ve rol karmaşasının yaşanmasıdır. Ekranlar aracılığıyla çocuklar, farklı karakterler ve kimliklerle tanışarak bu rolleri benimseme çabasıdadırlar. Ancak, sürekli olarak sanal kimliklerle etkileşimde bulunmak, çocukların kendi kimliklerini bulmalarını zorlaştırmaktadır. (Aral, 2022, s.1136). Sanal kimlik farklı yüzlere sahip olmayı ve takma reklamları kullanarak gizli veya isimsiz gösterimleri sağlayan dijital varoluşlardır. İnternetin sunduğu gizlilik imkânı sayesinde bireyler, sosyal medya ve diğer çevrimiçi platformlarda gerçek hayatta olamayacakları, ama olmak istedikleri kişiliklerini sunma fırsatı bulmaktadır (Kabar, 2024, s. 245-246). Yani insanlar, başkaları üzerinde olumlu bir izlenim bırakmak için farklı rollere bürünebilmektedir. Goffman, bu durumu açıklamak için hayatı bir tiyatro sahnesine benzetir. Oyuncuların tiyatrodaki belirli karakterleri canlandırması gibi, insanlar da sosyal ortamda çeşitli rolleri üstlendiğini ifade etmektedir. Bu benzetmeyle kişiliğin sürekli bir müzakere ve performans süreci içerisinde olduğunu belirtmektedir (Goffman, 2020, s. 29). Mead’e göre “çocuk, diğerinin tavrını benimseyip bu tavrın belirli bir amaca göre yapacağı şeyi belirlemesine müsaade ettiği için toplumun canlı bir üyesi haline gelmektedir” (Mead, 2021, s. 184). Çocuk, bu etkileşimler sayesinde kendi kimliğini ve sosyal becerilerini geliştirmektedir. Çocuklar sanal ortamlarda edindikleri deneyimlerle gerçek

hayattaki rollerini yeniden tanımlamak istemektedir. Bu, kimi zaman aşırı davranışlara, riskli kararlar almaya veya sanal dünyada benimsenen kimliklerin gerçek hayatta da sürdürülmesine yol açabilmektedir. (Uyan, 2023, s. 104-105). Çocuklarda ekran kullanımına bağlı kimlik ve rol karmaşası, özellikle dijital ortamların sunduğu çeşitlilik ve etkileycilik nedeniyle giderek daha belirgin hale gelmektedir. Ekranların ucundaki sanal ağlar çocukların, bireylerin yeteneklerini sergileyip kimliklerini sunabilecekleri yaratıcılık mekanlarıdır. Ekranlar aracılığıyla maruz kalınan içerikler, çocukların hayal güçlerini ve kimlik arayışlarını etkilemektedir (Aygül & Apak, 2019). Çocuklar, sanal ortamda benimsedikleri karakterlerin özelliklerini gerçek yaşamlarına taşıma eğiliminde olabilmektedirler. Bu durum, bazı çocukların sosyal becerilerinde ve davranışlarında aşırılıklara veya olumsuz örneklerin taklit edilmesine sebep olmaktadır. Örneğin, bir oyundaki karakterin cesaretini veya agresif tavırlarını benimsemek, çocuğun gerçek hayatta benzer davranışlar sergilemesine yol açmaktadır (Kilbey, 2019, s. 171-176). Bu tür davranışlar, sosyal ilişkilerde çatışmalara ve anlaşmazlıklara neden olmaktadır.

Ebeveynlerin ve eğitimcilerin bu süreçteki rolü son derece kritik bir öneme sahiptir. Çocukların ekran kullanımı hakkında açık ve yapıcı bir iletişim kurmak, onlara sanal ve gerçek dünya arasındaki farkları anlamaları için yardımcı olabilir. Ebeveynler, çocukların ekran karşısında geçirdiği zamanı dengeleyerek, gerçek hayatta sosyal etkileşimlere, fiziksel aktivitelere ve yaratıcı oyunlara yönlendirebilirler (Esdemir ve Şahin, 2019, s. 105). Bu, çocukların kendi kimliklerini keşfetmeleri ve sosyal rollerini sağlıklı bir şekilde geliştirmeleri için bir zemin oluşturur.

2. Çocukların Yoğun Ekran Kullanımına Karşı Bilinçli Müdahale ve Önlem

Dijital teknolojilerin günlük yaşamda sıkça kullanılması aile yaşamını ve medya kullanımını önemli ölçüde değiştirmiştir. Bu teknolojiler, çocukların dış dünyayla bağlantı kurmasını kolaylaştırırken ebeveynler için yeni zorluk ortaya koymuştur. Küçük ekranlar aracılığıyla çocuklar; eğitim, eğlence, bilgiye kolay erişim, sosyal bağlantılar kurma gibi pek çok alanda etkileşimlerini artırmıştır. Ekranların vasıtasıyla internet, çocuklara sınırsız içerik, sürekli bağlantı imkânı ve sayısız fırsat sunarken ebeveynler için de büyük bir meydan okuma oluşturmaktadır (Clark, 2011, s. 223-224). Çocuklar için keyif verici bu ortama ebeveynleri tarafından getirilen sınırlamalar sorun oluşturmaktadır. Bu sorunlar ebeveyn çocuk arasında iletişim kopukluğunun yaşanmasına neden olmaktadır. Pamuk, ebeveynler çocuklarının ekranlarla fazlaca vakit geçirdiğinden şikâyet eder ama çocukların tam olarak ne yaptıklarını tarif edemediklerini belirtir (Pamuk, 2021, s. 154). Clark, ebeveynlere dijital teknolojilerin kullanım yoğunluğu, uygun içerik seçimi yapma, dijital güvenlik sağlama konularında dinamik olmalarını önermektedir (Clark, 2011 s. 224). Peki, ebeveynler çocuklarının dijital teknolojileri konusunda nasıl dinamik bir yapıya sahip olabilir? Temel nokta dijital cihazları en az çocukları kadar bilmeli ya da bu teknolojilere aşina olmaları gerekmektedir. Ebeveynler dijital dünyadaki değişimleri takip etmeli ve bu konudaki gelişmelere açık olmalıdır. Örneğin, dijital güvenlik ve çocuk psikolojisi üzerine çalışan uzmanların eğitici videolarından haberdar olunması gerekmektedir. Kendi çocuklarıyla iletişim halinde olarak ilgilendikleri uygulama, oyun ve platformlar hakkında bilgi sahibi olunması da gerekmektedir.

Ebeveynlerin çocuklarının internet kullanımında rol model olması, sağlıklı dijital alışkanlıkların gelişiminde kritik bir öneme sahiptir. Çocuklar, ebeveynlerini izleyerek interneti nasıl kullanacaklarını öğrenmektedirler. Erving Goffman'ın sosyal etkileşim ve kimlik oluşturma üzerine geliştirdiği teoriler, ebeveynlerin çocuklarının internet kullanımında rol model olmasının önemini anlamada faydalı olmaktadır. Yine Goffman'ın "dramaturjik yaklaşımı", internetin bir sahne gibi nasıl işlev gördüğünü ve insanların çevrimiçi kimliklerini nasıl oluşturduklarını anlamamıza yardımcı olmaktadır. Ebeveynler, kendi çevrimiçi etkileşimlerinde nasıl bir "performans" sergiliyorsa, çocuklar da bu performansları gözlemleyerek kendi dijital kimliklerini geliştirebilmektedirler (Ritzer & Stepnisky, 2013, s.40). Bu bağlamda, ebeveynlerin rolü, çocukların internet ortamında nasıl davranacaklarını, kimliklerini nasıl oluşturacaklarını ve sosyal ilişkilerini nasıl yöneteceklerini belirleyen önemli bir etken haline gelmektedir.

Dijital ekranlar çocuklara dış dünyayı öğretirken, yaşlarına uygun olmayan içeriklere de erişimlerini kolaylaştırmaktadır. Çocuklar savaş, ölüm, şiddet ve cinsellik gibi konularla erken dönemde karşılaşmaktadır. Timisi, bu durumu televizyon üzerinden değerlendirmektedir. Çocukların televizyon ekranlarında yaş fark etmeksizin üretilen içeriklere maruz kaldığını ele almaktadır (Timisi, 2011, s. 3). Timisi'nin televizyon üzerinden örneklediği bu durum günümüzde bilgisayar, tablet ve cep telefonu ekranlarından yaş farkı gözetmeksizin her türden bilgiye kolaylık erişim sağlamaktadır. Sosyal medya, video paylaşım siteleri ve çevrimiçi oyunlar gibi akışlar çocukların karşılaştığı içeriklerin çeşitliliğini de artırmaktadır. Çocukların dijital ortamdaki zararlı içeriklerden korunması için günümüzde içerik filtreleme yöntemi yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu yöntem, çocukların yaşlarına uygun olmayan, şiddet, müstehcenlik, yanlış bilgi içeren içeriklere erişimini engelleyerek güvenli bir dijital deneyim sunulması amaçlanmaktadır. Örneğin, ebeveyn denetim yazılımları, güvenli arama motorları ve filtreleme ayarları gibi araçlar kullanılarak zararlı içerikler otomatik olarak engellenebilmektedir. Çocuklar çeşitli amaçlarla internet ortamında varlık gösterirken potansiyel risklerden korunması amaçlanmaktadır. Bu yöntem dijital ebeveynliğin önemli bir unsuru olarak öne çıkmaktadır. Dijital ebeveynlik, çocukların internet ve dijital teknolojileri güvenli, bilinçli ve kontrollü şekilde kullanmalarını sağlamak için ebeveynlerin rehberlik, denetim ve destek sunma sürecidir (Aslan & Zinderen, 2024 s. 78). Dijital ebeveynlikte amaç çocukların dijital dünyada güvenli, bilinçli ve sağlıklı bir şekilde var olmasını sağlamaktır. Bu bağlamda içerik filtreleme, çocukların internet ortamında karşılaşabileceği zararlı ve yaşa uygun olmayan içeriklerden korunmasına yardımcı olmayı sağlamaktadır (Yılmaz, 2023, s. 52). Yılmaz ve arkadaşları (İnan Kaya, Mutlu Bayraktar, & Yılmaz, 2018, s. 150) dijital risklerin farkında olan ebeveynlerle görüşme gerçekleştirmektedir. Ebeveynler çocuklarının takip ettikleri siteleri kontrol ederek zararlı gördüklerini engellemek istediklerini belirtmektedir. Ebeveynler, bu kontrolü sağlayacak bir programın var olup olmadığını öğrenme çabası içerisindeyler. Yani, ebeveynler çocuklarını bu ortamdan olabildiğince uzak tutmayı arzulamaktadırlar.

Ebeveynler çocuklarının internet ortamında fazlaca zaman geçirmesinden ve bu ortamındaki içeriklerden rahatsız olmaktadır. Ebeveynlerin bu rahatsızlığını bilimsel olarak yapılan çalışmalarda görmek mümkündür (Aktaş Arnas, 2005; Arslan ve diğerleri, 2014; İnan Kaya, Mutlu Bayraktar, & Yılmaz, 2018). Ebeveynler bu konudaki rahatsızlıklarını giderebilmek için çeşitli kontrol programlarına başvurmak istemektedir. Bazı ebeveynler kontrol programlarının işleyişi ve kullanışı hakkında az veya çok bir bilgiye sahipken bazıları ise bu programların varlığından haberdar değildir. Ebeveyn kontrol programlarının amacı çocukların dijital dünyada güvenli bir deneyim yaşamalarını sağlamaktır. Bu programlar internetin çocuklara dijital ekranlar aracılığıyla sunduğu zararlı içeriklere erişimi engelleyebilirken, kullanım süresi kontrolü sağlamada etkili olabilmektedir (Yay, 2019, s. 67). Ebeveynler çocukların interneti nasıl kullandığını takip ederek, hangi siteleri ziyaret ettiğini gözlemleyerek olası riskleri azaltmayı veya ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Ancak yaşamın her alanında olduğu gibi ebeveyn kontrol programlarının kullanımı da dengeli bir yaklaşım gerektirmektedir. Ebeveynler çocuklarını dijital ortamın zararlı içeriklerinden korumak ve onlara rehberlik etmek için kullanırken, aynı zamanda çocukların bağımsızlıklarını zedeleyici davranışlardan kaçınmalıdır. Furedi (2013, s. 59-65), ebeveynlerin çocuklar üzerinde görülebilen etkileriyle başa çıkma konusunda daha endişeli olduklarını belirtmektedir. Bu endişe sebebiyle ebeveynler internet ve televizyona güvenmemektedir. Furedi, çok sayıda ebeveynin güvensiz ve korkak hissettiğini vurgulayarak pek çok şeyi potansiyel çocuk bakım krizine dönüştürdüklerini belirtmektedir. Furedi, bu ebeveyn tutumunu geleneksel anne babalıktan ayırarak, yeni bir anne baba modeli oluşturduğunu vurgulamaktadır. Furedi, bu durumu paranoyak anne babalık olarak adlandırmaktadır. Ebeveynler çocuklarının başına sürekli kötü şeyler geleceğinden endişe duydukları için aşırı koruyucu davranmakta ve risklerden kaçınmak istemektedirler. Buradan yola çıkarak ebeveyn kontrol programlarının kullanımı dengeli bir yaklaşım gerektirmektedir. Ebeveynler, çocuklarını korumak ve rehberlik etmek için bu programları kullanırken, aynı zamanda bağımsızlıklarını teşvik etmeleri önemlidir. Açık iletişim ve güven inşa etmek, çocukların sağlıklı bir şekilde

büyümelerine yardımcı olacaktır. Bu sebeple, ebeveyn kontrol programlarını kullanırken, çocuklarla birlikte belirli sınırlar ve kurallar belirlemek faydalı olacaktır.

Clark, dijital medya çağında ebeveynlerin çocuklarının medya kullanımını sadece sınırlamaktan ziyade, onlarla birlikte aktif bir şekilde bu sürece dahil olmaları gerektiğini belirtmektedir. Bunun, çocukların medya dünyasında daha bilinçli bireyler olarak yetişmelerine katkı sağlayacağına aynı zamanda ebeveyn-çocuk ilişkilerini de güçlendirebileceğini ifade etmektedir (Clark, 2011, s. 324). Çocuklar, dijital dünyada karşılaştıkları içerikleri ebeveynleriyle birlikte tartıştıklarında doğru bilgiye ulaşma, eleştirel düşünme ve çevrimiçi riskleri tanıma konusunda daha donanımlı hale gelmektedir. Ayrıca, bu süreç çocuklar ve ebeveynler arasında daha güçlü bir bağ kurulmasına yardımcı olacaktır. Çünkü ebeveyn ve çocuk arasında geçirilen süre ve deneyimlerdeki artış ikili ilişkileri daha güçlü hale getirecektir. Bunun yanı sıra, ekran kullanımına dair net kurallar belirleyerek, çocukların hangi siteleri ziyaret ettiğini kontrol etmelidir. Ne kadar süre çevrimiçi olabileceği konusunda sınırlar çizmelidir. Ebeveynlerin çocukların internette ne yaptığını izlemeleri ve onlara eşlik etmeleri hem güvenli çevrenin oluşumunu hem de olumlu içeriklere yönelmelerini destekleyecektir (Esdemir Meral & Tezel Şahin, 2019, s.105). Ebeveynlerin, çocuklarının internette ne yaptığını izlemeleri ve onlara eşlik etmeleri hem güvenli bir çevre oluşturur hem de olumlu içeriklere yönelmelerini desteklemektedir.

3. Araştırmanın Amacı Önemi

Toplumsal iletişim araçlarının hızlı evrimi, çocukluk algısını ve bu döneme atfedilen rolleri köklü biçimde dönüştürmüştür. Özellikle dijital cihazların yaygınlaşması, çocukların erken yaşlardan itibaren yetişkin dünyasına daha kolay erişmelerine neden olmuştur. Televizyonun ortaya çıkışıyla birlikte bilgiye erişimde yaş ayrımı ortadan kalkmış, günümüzde ise internetle birlikte bilgiye ulaşmak çok daha hızlı ve çeşitli hale gelmiştir. Bu durum, çocukluk ile yetişkinlik arasındaki sınırların giderek esnediğini ve belirsizleştiğini göstermektedir (Postman, 1995). Çocuklar ve dijital dünya arasındaki sınırların bulanıklaşması, ebeveynlerde erken yaşta dijital etkileşimin olası etkilerine dair endişelere yol açmaktadır (Nadesan, 2010). Bu bağlamda çalışma, dijital teknolojilerin etkisiyle çocukluk ve yetişkinlik kategorileri arasındaki ayrımın nasıl değiştiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırmada, dijital medya aracılığıyla çocukların erken yaşta yetişkin bilgisine ve deneyimlerine maruz kalmalarının çocukluk kavramı üzerindeki etkileri incelenmektedir. Çalışmanın temel amacı, dijitalleşmenin çocuklar üzerindeki etkilerini incelemektir. Bu kapsamda, internetin çocuklar için ne derece faydalı ya da zararlı olduğu değerlendirilmektedir. Ayrıca ebeveynlerin dijital dünyanın olumsuz etkilerine karşı aldığı önlemler ortaya konulmaktadır. Elde edilen veriler, ebeveynlerle yapılan görüşmeler doğrultusunda analiz edilmiştir.

4. Yöntem

Araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan fenomenolojik yaklaşım tercih edilmiştir. Bu doğrultuda, dijital medyanın çocukluk deneyimini nasıl şekillendirdiği, ebeveynlerin öznel yaşantıları üzerinden derinlemesine incelenmiştir. Araştırmanın temel veri toplama yöntemi olarak, bireylerin yaşantılarına dair derinlemesine bilgi sunan görüşme tekniği tercih edilmiştir. Bu kapsamda, yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak veriler toplanmıştır. Görüşme soruları, açık ve anlaşılır olacak şekilde hazırlanmış, formun geçerliliğini değerlendirmek amacıyla üç katılımcı ile pilot görüşme gerçekleştirilmiştir. Pilot uygulama sonrası gerekli düzenlemeler yapılarak soruların saha koşullarına uygunluğu sağlanmıştır. Veri toplama sürecinde, etik ilkelere titizlikle riayet edilmiştir. Etik kurul onayı, Afyon Kocatepe Üniversitesi'nden alınmış; katılımcılara araştırmanın amacı, süreci ve gizlilik ilkeleri hakkında bilgi verilerek açık rızaları alınmıştır. Ses kaydına izin vermeyen katılımcıların görüşmeleri el yazısı notlarla kaydedilmiştir. Bu araştırmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

Ebeveynlerin,

Çocukların dijital medya kullanımıyla ilgili ebeveynlerin gözlemleri, deneyimleri ve endişeleri nelerdir?

Ebeveynler, günümüz çocuklarının gelişim süreçlerini ve dijital dünyanın bu süreçlere etkisini nasıl değerlendiriyorlar?

Ebeveynler, çocukların dijital ortamda karşılaştıkları içerikleri nasıl değerlendirmektedir?

Ebeveynler çocuklarının dijital ortamda maruz kaldıkları riskleri nasıl değerlendiriyor ve bu risklere karşı ne tür önlemler alıyorlar?

5.1. Çalışma Grubu

Araştırmada, dijital medya ile yoğun etkileşimde bulunan 10–13 yaş aralığında çocuğa sahip ebeveynlerden derinlemesine veri elde edebilmek amacıyla, fenomenolojik yaklaşıma uygun şekilde kartopu örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. İlk katılımcıların önerileri doğrultusunda örneklem aşamalı olarak genişletilmiş ve veri doygunluğu sağlanıncaya dek görüşmelere devam edilmiştir. Toplam 24 ebeveynnden oluşan örneklem grubu; yaş, meslek, eğitim düzeyi ve sosyoekonomik yapı açısından çeşitlilik içermektedir. Çalışma grubu, 24 ebeveynnden oluşmakta olup, cinsiyet, yaş, eğitim, meslek ve çocuklarının özellikleri açısından çeşitlilik göstermektedir. Katılımcıların 15'i kadın, 9'u erkektir; bu durum, çocukların dijital medya kullanımı konusundaki gözlemlerin daha çok anneler tarafından aktarıldığını düşündürmektedir. Yaşları 37 ile 54 arasında değişen ebeveynlerin büyük çoğunluğu 38-44 yaş aralığında yer almakta ve aktif ebeveynlik dönemindeydir.

Tablo:1 Katılımcıların demografik özellikleri

Kodlama	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	Meslek	Çocuğun Cinsiyeti	Çocuğun Yaşı
E1	Erkek	43	Lisans	Memur	Erkek	10
E2	Erkek	38	Ön Lisans	Esnaf	Erkek	11
E3	Kadın	40	Doktora	Akademisyen	Erkek	10
E4	Kadın	42	Lise	Çalışmıyor	Erkek	10
E5	Kadın	44	Lisans	Hemşire	Erkek	12
E6	Erkek	43	Lisans	Memur	Erkek	13
E7	Erkek	54	Lisans	Mühendis	Erkek	12
E8	Kadın	39	Lisans	Kamuda İşçi	Erkek	14
E9	Kadın	42	Lisans	Öğretmen	Erkek	11
E10	Kadın	39	Lisans	Öğretmen	Erkek	10
E11	Kadın	40	Lisans	Öğretmen	Erkek	11
E12	Kadın	41	Lise	Çalışmıyor	Erkek	13
K1	Erkek	38	Yüksek Lisans	Yatırım Danışmanı	Kadın	13
K2	Kadın	41	Lise	Çalışmıyor	Kadın	12
K3	Kadın	40	Yüksek Lisans	Mühendis	Kadın	12
K4	Erkek	43	Lisans	Memur	Kadın	13
K5	Erkek	42	Yüksek Lisans	Mühendis	Kadın	12
K6	Kadın	38	Lise	Çalışmıyor	Kadın	11
K7	Kadın	37	Lise	Çalışmıyor	Kadın	11
K8	Kadın	40	Lise	Çalışmıyor	Kadın	12
K9	Kadın	43	Lisans	Çalışmıyor	Kadın	13
K10	Kadın	37	Lisans	Öğretmen	Kadın	10
K11	Kadın	44	Yüksek Lisans	Öğretmen	Kadın	10
K12	Erkek	41	Lisans	Mühendis	Kadın	10

Bu çeşitlilik, farklı sosyoekonomik ve kültürel arka planlardan bireylerin görüşlerini yansıtarak araştırmanın zenginleşmesini sağlamaktadır. Çocukların cinsiyet dağılımı ise eşit olup, 12'si kız, 12'si erkektir. Tüm katılımcıların en az iki çocuğu bulunmaktadır. Görüşmeler, 10-14 yaşında çocuğu olan ebeveynlerle yapılmıştır. Bu çalışmanın örneklemini, Afyonkarahisar'da yaşayan ve araştırmacının ulaşım açısından yakın çevresinde bulunan ebeveynler oluşturmaktadır.

5.2. Verilerin Analizi

Bu araştırmada, verilerin analizi nitel araştırmalarda sıkça kullanılan içerik analizi yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Süreç; verilerin hazırlanması, kodlanması, benzer kodların temalar altında toplanması ve bulguların yorumlanması aşamalarını kapsamaktadır (Yıldırım, 2015, s.122-123). Fenomenolojik araştırma yaklaşımı doğrultusunda, katılımcıların deneyimlerine odaklanılmış ve önemli ifadeler tespit edilerek anlamlı temalar oluşturulmuştur. Kodlama süreci, verilerin küçük parçalara ayrılması ve anlamlandırılması için temel araç olarak kullanılmıştır. Ön kodlama aşamasında dikkat çekici alıntılar belirlenmiş, ardından bu kodlar benzerliklerine göre gruplandırılarak geçici temalar oluşturulmuştur (Saldana, 2019, s. 277-278). Oluşturulan temaları destekleyici ebeveyn görüşleri tablo haline getirilmiştir. Tabloların altında ebeveynlerin ifadeleri analiz edilerek yorumlanmıştır.

5.3. Bulgular

5.3.1. Çocukların dijital medya kullanımıyla ilgili ebeveynlerin gözlemleri, deneyimleri ve endişeleri nelerdir? alt problemine ilişkin bulgular

Tablo: 2. Dijital medyanın kullanımı ilişkin bulgular

Alt Tema	Ebeveyn Görüşü	Ebeveyn Kodu
Masumiyetin Kaybı ve Sosyal Değerlerde Değişim	Geleneksel sosyal oyunlar azalıyor; çocukluk deneyimleri bireyselleşiyor, fiziksel etkileşim yerini dijitale bırakıyor	E5
Bilgi Erişimi ve İçerik Sorunları	İnternette yaşa uygun olmayan içeriklere erişim; eğlence amaçlı kullanım, fiziksel aktivite azalıyor	K2
Ebeveyn Yetersizliği ve Kontrol Zorluğu	Doğru yönlendirme yapılamıyor; zararlı içeriklerden koruyamama, teknolojiyi etkili kullanamama	E5
Teknoloji Bağımlılığı ve Boş Zaman Kullanımı	Sosyal medya ve video platformlarında aşırı vakit; aile içi çatışmalar, fiziksel hareket azalıyor	K11, E2
Sabırsızlık ve Hızlı Tüketim	Sürekli ileri geçiş, hızlı tatmin; gerçek dünyada sabır azalıyor	K3

Ebeveyn K3: “Mesela çocuklar bir yandan da hızla tüketmeye alışıyorlar. Bir şey izleyerek ya da ayarları sabırsız hale gelebiliyorlar, sürekli ileri geçiş kapsamlı bir şekilde ulaşmak istiyorlar. Bu, dijitalleştirilmiş hızlı tempoyu ve tatmin edici verimi onlara kazandırıyor. Ama gerçek dünyada sabırla ve uzun süreli emek vererek yapılan şeyleri çok daha değerli ve öğretici” (Ev Hanımı-39 yaşında K3). Katılımcıya göre, dijital ortamlarda içeriklerin hızlı ve sürekli tüketilebilir olması, çocuklarda sabırsızlık duygusunun gelişmesine neden olmaktadır. Bu görüş,

dijital medya tüketiminin yalnızca içerik değil, aynı zamanda çocukların öğrenme alışkanlıkları ve yaşam bakış açısı üzerinde de etkili olduğunu göstermektedir.

Ebeveyn E5: “Biz dışarıda oynuyorduk, dokuz top oynardık, ip atladık erkek kız biz karışık oynardık şimdikilerden mümkün mü? Sarmaş dolaş oluveriyorlar küçücük çocuklar. Parklara bak bacak kadar çocuklar dip dibe, sarılmalar, birbirlerini öpmeler. Biz çocuk olmanın hakkını verirdik. Masumenedi bizim duygularımız. Biz hep bir aradaydık şimdiler gibi odamızda oturup durmazdık. Bizim zamanımızda internet yoktu. Öyle olunca çocukluk yaşantılarımızda farklılaştı. Ben şimdi bir benzerlik kuramıyorum” (Hemşire-Kadın-42 yaşında). Katılımcı, kendi çocukluk dönemini sosyal, hareketli, dışa dönük ve masumane ilişkilerle dolu bir zaman olarak tanımlarken; günümüz çocuklarının daha bireysel, dijital ekranlara bağımlı ve sosyal ilişkilerde sınırları belirsiz bir yaşam sürdüğünü vurgulamaktadır. Bu görüş, dijitalleşmenin çocukluk dönemine dair değerleri nasıl etkilediğine dair eleştirel bir değerlendirmeyi ortaya koymaktadır.

Ebeveyn K2: “Öğrenmek istediği ne varsa Google amcaya soruyor. Masumane duygularını kaybediyor zaman geçtikçe bu internet her şeyi söylüyor. Bu çocuk bu büyük ona göre bilgi vereyim demiyor. Hepsine aynı şeyi söylüyor sorduğuna göre. Çocuklar bir şeyi öğrenmek kedinin yetiştirmek için internette vakit geçirmiyor ki eğlenmek istiyoruz diyorlar. Odalarından dışarı çıkmadan gün ışığı almadan hareket etmeden eğleneceklermiş. Eğlenmek böyle mi olur sen bir daha bu yaşlara gelmeyeceksin ki” (Ev Hanımı-39 yaşında). Ebeveyn K2’nin görüşü, çocukların interneti bilinçsizce ve eğlence odaklı kullandıklarını, bu durumun da masumiyetlerini kaybetmelerine ve hareketsiz bir yaşama yönelmelerine neden olduğunu belirtmektedir.

Ebeveyn E5: “Vaktini internette boşa öldürüyor ona yarar sağlayacak hiçbir şey yapmıyor. Bizde interneti, bilgisayarı doğru nasıl kullanacağımızı bilmiyoruz. Çocuğuma da internette şunları yap diye yönlendiremiyorum. O da ona zarar sağlayacak her şeyi en güzel şekilde öğrendi maalesef vazgeçiremiyorum” (Hemşire-Kadın-42 yaşında E5). 2024 yılında yapılan araştırmalar, çocukların medya kullanımında önemli değişimlere işaret etmektedir. 3-11 yaş aralığındaki çocukların çevrim içi olmak için en çok tablet kullandıkları belirlenirken, 12-17 yaş grubundaki çocukların ise ağırlıklı olarak cep telefonlarını tercih ettikleri görülmektedir. Özellikle 11 yaşına gelen her on çocuktan dokuzunun artık kendine ait bir cep telefonuna sahip olduğu tespit edilmiştir (OFCOM, 2024, s.10). Bu durum, çocukların artık aileye ait cihazlar yerine bireysel cihazlar kullanması nedeniyle ebeveyn denetiminin daha da zorlaşmasına yol açmaktadır. Ebeveyn E5’in de belirttiği gibi, çocukların zararlı içeriklere maruz kalması endişe yaratmakta ve dijital ortamdaki rehberlik ihtiyacını artırmaktadır. Çocukların çevrim içi ortamda geçirdiği sürenin artması, ekran bağımlılığı, dikkat dağınıklığı ve dijital güvenlik gibi sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Ebeveyn K11: “Boş zamanlarında alabildiğince süslenmek için tırnak, oje, saç, kıyafet, aksesuar gibi şeylerle uğraşıyor. Bizim gözümüzden kaçabildiği sürece teknoloji bağımlılığı tabii ki işte YouTube’da tik tok videoları...” (Öğretmen-Kadın- 43 yaşında). Ebeveyn K11, çocuğun boş zamanlarını sosyal medyada geçirdiğini ve bu durumun bağımlılık yaptığını dile getirmektedir. Aynı zamanda bu durumun kontrolünün zor olduğunu belirtmektedir.

Ebeveyn E2: “Daha çok oyun oynamak için kullanıyor. Derslerine lazım olduğunda kullanıyor. Instagram, tik-tok da vakit geçiriyor. Sosyal medyada vakit geçirmeyi seviyor. Oturduğu yerden sürekli parmağını kaydırıp duruyor. Bazen sinir oluyorum söylüyorum. Kızıyorum anlaşmazlık çıkıyor aramızda. Kalan vaktinde ise sürekli oyun oynuyor”(Esnaf- Erkek- 38 yaşında). Ebeveyn E2, çocuğunun dijital medyayı ağırlıklı olarak oyun oynamak ve sosyal medya kullanımı için tercih ettiğini, bu durumun aile içinde tartışmalara yol açtığını ve iletişim sorunlarını beraberinde getirdiğini ifade etmektedir. Bu gözlem, TÜİK’in 2021 yılında yaptığı araştırma bulgularıyla da örtüşmektedir. Araştırmaya göre, 6-15 yaş aralığındaki çocukların %66,1’i interneti oyun oynamak, %61,0’ı ise video izlemek amacıyla kullanmaktadır. Ayrıca çocukların günde yaklaşık üç saatlerini sosyal medya ile geçirdikleri belirtilmiştir. İnternete erişim için en çok tercih edilen araç ise %64,4 oranıyla cep telefonu olmuştur. Bu veriler, dijital medyanın çocukların günlük

yaşamında önemli bir yer tuttuğunu ve özellikle bireysel ekran kullanımı üzerinden gerçekleştiğini göstermektedir. En fazla tercih edilen dijital oyun türünün savaş oyunları olması da, çocukların maruz kaldığı içeriklerin niteliği açısından dikkat çekicidir.

5.3.2.Ebeveynler, günümüz çocuklarının gelişim süreçlerini ve dijital dünyanın bu süreçlere etkisini nasıl değerlendiriyorlar? alt problemine ilişkin bulgular

Tablo: 3. Dijital dünyanın çocukların gelişim süreçlerine etkisi

Alt temalar	Ebeveyn Görüşü	Ebeveyn Kodu
Erken Bilgiye Erişim ve Hızlı Olgunlaşma	- Bilgiye erken erişim - Yaşından büyük davranışlar - Aile içinde otoriteye karşı çıkış	E1, E4, E5
Sosyal ve Duygusal Gelişim Sorunları	- Yüz yüze iletişim eksikliği - Duygusal dayanıklılık zayıflığı - Aileyle iletişim azalması	E2, E6, K5
Erken Ergenlik	- Dijital içeriklerin erken fiziksel gelişimi tetiklemesi - Duygusal olarak hazır olmadan büyüme	E7, K11
Riskli ve Uygunsuz İçerikler	- Bahis ve tanışma reklamları - Cinsellik içerikli görseller - Ahlaki gelişimde bozulma	E7
Ebeveyn Yetersizliği	- Dijital medyada rehberlik edememe - Ebeveyn-çocuk rol dengesinin bozulması	E4, E5, E6

Ebeveyn E1: “On, on beş yaşında, on altı yaşında, on sekiz yaşında öğrendiğimiz şeyleri şu anki çocukta daha erken öğreniyorlar. Niye bu da tabii ki eğitim sisteminin verdiği bir alt yapı, dijital dünyanın verdiği bir altyapı. Çevresel tamamen değişmesi çevrenin tabii ki dijital bir dünyada yaşıyorsun. Her şey dijital ortamda yani” (Memur-Erkek- 43 yaşında). Ebeveyn E1, dijital dünyanın ve değişen çevresel koşulların etkisiyle çocukların birçok bilgiyi çok daha erken yaşta öğrendiğini ifade etmektedir.

Ebeveyn E4: “Şimdiki çocuklar maşallah büyümüş de küçülmüş gibi. Biz onların yaşındayken bu kadar bilgi sahibi değildik çoğu şey hakkında, onların bilgeye ulaşması öğrenmesi bizimkinden çok kolay, eskinin tabiriyle büyük laflarla konuşuyorlar artık. Geçen oğlumla bir konuda anlaşılmadık, çocuk nedir, nasıl olmalıdır veya ne değildir diye bir psikolog gibi bana öğüt vermeye çalışıyor. Ben senin değin her şeyi yapamam, çocuk da bir bireydir. Senin her söylediğin kesin doğru diye bir şey yok dedi ve ben kala kaldım, bir şey diyemedim. Sen nereden öğrendin bu bilgileri de bana karşı savunabiliyorsun dedim kendi içimden. Şimdi ki zamane çocuklarını büyütmek çok zor. İnsan iki defa düşünüyor çocuk doğurmayı büyütmeyi”(Ev Hanımı- 42 yaşında). Ebeveyn E4, günümüz çocuklarının bilgiye kolay erişim sayesinde erken yaşta olgunlaştığını, kendilerini savunabildiklerini ve ebeveyn otoritesine karşı çıktıklarını belirtmektedir. Bu durumun çocuk yetiştirmeyi zorlaştırdığını ifade etmektedir.

Ebeveyn E5: “Bizden daha çok bilmişler. Şimdiki elinde telefon maşallah her şey hakkında bir fikirleri var gerekli gereksiz. Biz dışarıda oynuyorduk, dokuz top oynardık, ip atlardık erkek kız biz karışık oynardık şimdikielerden mümkün mü? Sarmaş dolaş oluveriyorlar küçücük çocuklar. Parklara bak bacak kadar çocuklar dip dibe, sarılmalar, birbirlerini öpmeler. Biz çocuk olmanın

hakkını verirdik. Masumenedi bizim duygularımız. Biz hep bir aradaydık şimdiler gibi odamızda oturup durmazdık. Bizim zamanımızda internet yoktu. Öyle olunca çocukluk yaşantılarımızda farklılaştı. Ben şimdi bir benzerlik kuramıyorum”(Hemşire-Kadın- 42 yaşında). Ebeveyn E5, günümüz çocuklarının teknoloji sayesinde her konuda fikir sahibi olduğunu, ancak bunun masumiyetlerini ve geleneksel çocukluk deneyimlerini olumsuz etkilediğini belirtmektedir. Geçmişle günümüz çocukluğu arasında benzerlik kuramadığını ifade etmektedir.

Ebeveyn E7: *“Oyunlarda çıkan reklamlar çocuklar kapat kapat ayıp diyorlar mesela. Yani saçma sapan şeyler çıkıyor onu demek istiyorum aslında. Bahis siteleri çıkıyor reklam olarak ya da tanışma sitelerinin reklamları çıkıyor. Amiyane tabilerle aslında “**çocuklar internet ortamında yürümeden üremeyi öğreniyorlar.**” Ben mesela hani bu yaşlarda kız çocuklarının çok daha fazla etkilendiğini düşünüyorum. Sosyal medyadan yani gereksiz birçok şeyi öğrendiklerini küçük yaşta ergenlikte yaşanabilecek sorunlarla karşılaştıklarını düşünüyorum” (Mühendis- Erkek-54 yaşında). Ebeveyn E7, çevrim içi ortamlarda karşılaşılan uygunsuz reklam ve içeriklerin çocuklar üzerinde olumsuz etkiler yarattığını, özellikle kız çocuklarının erken yaşta zararlı bilgilerle karşılaşarak erken ergenlik sorunları yaşayabildiğini ifade etmektedir. Bu görüş, Hinkley ve arkadaşlarının (2014, s. 468) yaptığı araştırmayla desteklenmekte; araştırmada ekran süresinin uzamasının ve yetişkinlere yönelik içeriklere maruz kalmanın ebeveyn-çocuk iletişimini olumsuz etkilediği belirtilmektedir. Benzer şekilde, Yılmaz (2022, s. 126-127) da çocukların artan ekran kullanımının duygusal ve davranışsal problemler ile dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluklarının görülme sıklığını artırdığını vurgulamaktadır. Ayrıca, bu durumların çocukların sosyal becerilerini de olumsuz yönde etkilediği ifade edilmektedir. Çelik ve Ulusoy (2019), Chonchaiya ve Pruksananondo (2008) ile Karayağız Muslu’nun (2009) yaptığı araştırmalar da çocukların ekran kullanımı ve dijital ortamdan çeşitli şekillerde zarar gördüğünü ortaya koymaktadır.*

Ebeveyn K11: *“Yakın bir arkadaşımın büyük oğlu. Doktora götürüyor. Diyor ki bu çocuk ergenliğe daha geçememiş. Çünkü onun hücrelerini ya da onun duygularını uyaracak hiçbir şey görmemiş hiçbir ortam yakalayamamış demiş. Doktor mesela ikinci bir çocuğunuz daha erken ergenliğe geçer. O ondan görecektir ondan yapacak işte ona göre yani demek ki ergenlik aslında fiziksel olarak biyolojik olarak değil, aynı zamanda hani ruhsal olarak da geliyor. Bir şeyler görüyorsun, izliyor, böyle girebiliyorsun. Evet, şimdiki çocuklarda erken ergenlik bu internet kullanımının daha böyle nasıl diyeyim? Denetimsiz olmasından da geçiyor ve ben şimdi üçüncü sınıf öğretmeniyim, Üçüncü sınıfta bir tane öğrencim. Şu an doktor tedavisi görüyor. Erken ergenliğe başlamış. Evet, çocuk bir anda fiziksel olarak büyüdü. Tamam bu gayet iyi ama hani belli organı, kız çocuğu, belli organları da meydana getirir. Bundan rahatsız oluyor. Çocuk ikinci sınıfta çocuk olarak bıraktım. Üçüncü sınıf Eylül ayında genç bir kız olarak gördüm. 2-3 ay içinde değişim. Sonra doktora götürdüler doktor da biz bunu durduracağız. İlaç tedavisi şu bu dediler ama duramadılar” (Öğretmen-Kadın-43 yaşında). Ebeveyn K11, denetimsiz internet kullanımının çocuklarda erken ergenliği tetiklediğini ve bu durumun hem fiziksel hem de ruhsal gelişimi olumsuz etkilediğini belirtmektedir. Erken yaşta maruz kalınan içeriklerin çocukların gelişim sürecini hızlandırdığını ve bu sürecin sağlık açısından da sorunlara yol açtığını ifade etmektedir.*

Ebeveyn E2: *“Sosyal medya ve oyunla vakit geçirerek sürekli zevklerinin peşinde koşuyorlar. Ama bilgiyi aklımda tutayım bu benim sonra işime yarar demiyorlar. Bakıp unutupuyorlar. Çocuğumuzla yüz yüze iletişim kuramıyoruz. Bizimle vakit geçirmek istemiyorlar. İnternette günü birlik bilgilerin peşinden koşuyorlar. Fiziksel açıdan erken olgunlaşırken bilişsel ve sosyal açıdan daha geride kalıyorlar” (Esnaf- Erkek-38 yaşında). Ebeveyn E2, çocukların sosyal medya ve oyunlar nedeniyle anlık hazlara yöneldiğini, bilgiyi kalıcı olarak öğrenmediklerini ve aileyle iletişim kurmak istemediklerini belirtmektedir. Fiziksel olarak erken gelişmeler de bilişsel ve sosyal olarak geri kaldıklarını vurgulamaktadır.*

Ebeveyn E6: “Sorumluluk bilinçleri yok. Fiziksel aktiviteleri daha kısıtlı. Sosyal iletişimleri bize göre daha az. Kendilerine güveniyorlar ama boş bir güven var. Mesela zorluklarla başa çıkmayı başaramıyorlar. Duygusal anlamada dayanıklılıkları yok. Çoğunlukla şiddete başvuruyorlar. Doğa ile bağlantıları kopuk. Yaratıcılıkları yok hep birbirini tekrar eden şeyleri görüyorlar. Yaratıcı düşünmeye gerek duymuyorlar bence”(Memur-Erkek-43 yaşında). Ebeveyn E6, dijital medyanın etkisiyle çocukların sorumluluk bilincinden uzaklaştığını, fiziksel ve sosyal becerilerinin zayıfladığını, duygusal dayanıklılıklarının düşük olduğunu ve yaratıcı düşünme yetilerinin gelişmediğini ifade etmektedir.

Ebeveyn K5: “Evet çocukların fiziksel açıdan gelişimiyle bilişsel ve sosyal anlamdaki gelişimleri aynı düzeyde gitmiyor. Ama bu da farklı koşullara bağlı. Mesela ben kendi çocukluğumda, bu kadar teknoloji yoktu, ama çocuklar şimdi dijital dünyada büyüyor. Hangi şartlarda büyüdüğünüz de çok önemli. Hakkari’deki bir çocukla, İstanbul’daki bir çocuğun koşulları çok farklı. Eğitim, yaşam tarzı, gıda, her şey onların gelişimini etkiliyor. Çocuklar bu çağda çok hızlı olgunlaşıyor gibi görünse de hala birçok konuda eksikler. Bir tarafta dijital dünyada büyüyorlar, ama duygusal ve sosyal gelişim hala eskiye göre biraz daha geri kalıyor” (Mühendis-Erkek-42 yaşında). Ebeveyn K5, dijital çağda büyüyen çocukların fiziksel olarak gelişmiş görünseler de bilişsel, duygusal ve sosyal açıdan yeterince olgunlaşmadığını belirtmektedir. Gelişimlerinin bulundukları çevresel ve sosyoekonomik koşullara göre farklılık gösterdiğini vurgulamaktadır.

5.3.3.Ebeveynler, çocukların dijital ortamda karşılaştıkları içerikleri nasıl değerlendirmektedir? alt probleminin ilişkin bulgular

Tablo: 4 Ebeveynlerin Çocukların Dijital İçeriklerine Yönelik Değerlendirmeleri

Alt Temalar	Ebeveyn Görüşü	Ebeveyn Kodu
Uygunsuz İçerik Türleri	- Şiddet, korku, cinsellik çağrıştıran sahneler - Küfür, edepsizlik, ahlaki olmayan içerikler	E1, K12, E3, K7
Kolay Erişim Riski	- Uygun ve zararlı içeriklere aynı anda ulaşım - YouTube Shorts gibi denetimsiz alanlarda içerik yoğunluğu	E3, K7, K12
Çocuk Üzerindeki Etkiler	- Korku ve kabuslar - Yaşına uygun olmayan bilgiyle erken olgunlaşma - Değer karmaşası ve duygusal etkiler	K12, E1, K7
Ebeveyn Müdahale ve Yaklaşımlar	- Eğitici içerik seçimi (Feyyaz vb.) - İçerik kısıtlamaları - Uyarı ve rehberlik	K7, K12

Ebeveyn E3: “Kontrolüm dışında kalan ne izlediğini bilemediğim zamanlarda oluyordur. Ortaokul çocuğunun bilmemesi gereken ya da yaşı itibarıyla gereksiz pek çok video içerik var. Bunu göz ardı edemeyiz.”(Mühendis- Kadın- 40 yaşında). Ebeveyn E3, ortaokul çağındaki çocukların yaşlarına uygun olmayan içeriklere maruz kalabileceğini vurgularken, ebeveyn denetiminin her zaman mümkün olmadığını da belirtmektedir. Bu durum, dijital ortamda çocukların korunmasına yönelik bilinçli ancak endişeli bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Çocukların ekranlar aracılığıyla oyun oynarken, video paylaşım sitelerinde video izlerken veya sosyal medyada vakit geçirirken, tehlikeli kişilerle iletişim kurma ve şiddet ya da cinsellik gibi zararlı içeriklere maruz kalma risklerinin göz ardı edilmemesi gerekmektedir (Arslan ve diğerleri, 2014, s.196).

Ebeveyn E1: “Oyunlarda videolarda şiddet içeren sahneler var. Korkutucu görüntüler, yaşlarına uygun olmayan cinselliği çağrıştıran içerikler var (...) sosyal medyada ya da diğer platformlarda yayınlanan içeriklerin hiçbiri boşuna değil. Her içeriğin bir amacı var: dikkat çekmek, ürün tanıtmak, fikir aşlamak veya bir davranışı teşvik etmek. Ancak bu amaçların çocukların gelişimine ne kadar uygun olduğu, dikkat edilmesi gereken bir konu. Örneğin, Instagram’da veya tik tok da videoların içinde edepsiz olarak nitelendirilebileceğimiz videolar geziyor. Küfür, şiddet içerikleri de fazlaca var.” (Memur- Erkek- 43 yaşında). Ebeveyn E1, dijital içeriklerin çocukları bilinçli şekilde etkileme ve dikkat çekme amacı taşıdığını vurgulamaktadır. Özellikle şiddet, cinsellik ve küfür gibi unsurların sosyal medya ortamında yaygınlaşmasının, çocuklar açısından ciddi bir risk oluşturduğunu ifade etmektedir. Bu görüş, 2010-2020 yılları arasında yürütülen Avrupa Çevrimiçi Çocuklar Projesi’nin (EU Kids Online) bulgularıyla da desteklenmektedir. Araştırmada, 9-16 yaş aralığındaki çocukların neredeyse her gün interneti kullandığı ve internete erişim yaşının giderek düştüğü görülmüştür. Bu durum, çocukların karşılaştıkları dijital risklerin türünü ve yoğunluğunu da değiştirmektedir. Erkek çocuklar daha fazla cinsel içerikli görsellere, kız çocuklar ise müstehcen mesajlara maruz kalmaktadır. Çocukların %23’ü televizyon ve internet üzerinden cinsel içerikler izlediklerini belirtmiş, bu nedenle bu tür içerikleri zararlı olarak görmemeye başlamışlardır. Ancak 2020 yılında aynı çalışmanın tekrarlanmasıyla, çocukların %49’unun gördükleri cinsel içerikli görsellerden, %40’ının ise cinsel içerikli mesajlardan rahatsızlık duyduğu ortaya konmuştur. Ayrıca çocukların %14’ü cinsel içerikli mesaj aldığını, %4’ü ise bu tür mesajları gönderdiğini ifade etmiştir. Çalışmanın 2020 verileri, ebeveynlerin çocuklarını sanal dünyaya karşı önceki yıllara kıyasla daha korumacı bir tutum benimsediklerini de göstermektedir. Öte yandan, başka bir araştırma da çocukların yaşları ilerledikçe bilgisayar, internet ve dijital oyunlara ayırdıkları sürenin arttığını ortaya koymuştur (Aktaş Arnas, 2005, s. 62).

Ebeveyn K7: “Sosyal medyada ve internette çocuklara yönelik güzel içerikler de var, ancak her tür içeriğin kolayca erişilebilir olması beni endişelendiriyor. Biz genelde kaliteli ve eğitici içerikler tercih ediyoruz. Örneğin, Feyyaz ya da benzeri programları izliyoruz. Ancak özellikle YouTube’daki kısa videoları (shorts) çocuklarıma kesinlikle izletmiyorum ve bu içerikleri sevmiyorum. Bu tür videoların karşıma çıkan içerikleri genelde çocuklar için uygun değil. İçerikler, çocukların yaşlarının üzerinde bir olgunlukta hazırlanıyor ve bu beni rahatsız ediyor. Bu yüzden çocuklarıma bu tür içeriklerden uzak tutmaya çalışıyorum” (Ev Hanımı-37 yaşında K7). Ebeveyn K7’nin ifadesi, dijital platformlardaki içerik çeşitliliğine karşı bilinçli bir seçiciliği yansıtır. Eğitici içeriklere yönelirken, özellikle You Tube Shorts gibi denetimsiz ve hızlı tüketilen videoların çocuk gelişimi için uygun olmadığını vurgulamaktadır. Bu, içeriklerin hem niteliğine hem de erişilebilirliğine dair duyulan haklı bir endişeyi ortaya koymaktadır.

Ebeveyn K12: “Ahlaki olmayan içerikler var, tehlikeli içerikler var. Korku filmi izlediğinde küçük çocuğun mesela o gece kötü rüyalar görüyor. Hemen söylerim ona dün ne? İzlediğini düşün bakalım. Evet, korkunç çizgi film işte bu yüzden derim.” (Mühendis- Erkek-40 yaşında K12). Ebeveyn K12, çocukların izlediği içeriklerin duygusal ve psikolojik etkilerine dikkat çekmektedir. Özellikle korku ve ahlaki açıdan uygun olmayan içeriklerin çocuklar üzerinde olumsuz etkiler yarattığını gözlemlemektedir.

5.3.4.Ebeveynler çocuklarının dijital ortamda maruz kaldıkları riskleri nasıl değerlendiriyor ve bu risklere karşı ne tür önlemler alıyorlar alt problemine ilişkin bulgular

Tablo 5. Ebeveynlerin dijital ortamda çocuklarının karşılaştığı risklere yönelik değerlendirmeleri ve aldıkları önlemler

Alt Temalar	Ebeveyn Görüşü	Ebeveyn Kodu
-------------	----------------	--------------

Çevrim İçi Oyunlar ve Tehlikeler	-Küfürü Dil ve Zararlı İçerikler -Kişisel Bilgi İsteme Riski -Oyun Gruplarıyla Güvenli Etkileşim -Yazışma özelliğini kapatma	E8, E9
Sosyal Medya Platformları	Snapchat ve Gerçeklik Algısı Ebeveyn gözetimi ve sınırları	K3, K2
Ebeveyn Müdahalesi ve Denetimi	İzleme ve müdahale İletişim kurma ve rehberlik Denetim zorluğu	E8, E9, K2, K6
İçeriklerin Psikolojik ve Sosyal Etkileri	Psikolojik gelişim üzerindeki etkisi Gerçeklik algının bozulması	K6, K3

Ebeveyn E8: “Çevrim içi oyunda oyun oynadığı kişileri takip ediyorum. Sevmediğim konuşmacıları çıkartıyorum. Bazı gruplar da küfür çok oluyor. O bunu bir daha girmesin diyor. Mesela daha önce yapmıştı. Böyle birkaç kere olmuştu. Yabancı dildeki şeyleri konutlara geliyordu. Onların konuştuğu anlaşılmıyor ya onlar da oynuyordu ama şu an bir sıkıntı kalmadı o yönde. Yani küfür oluyordu. Karşıdakiler küfür ediyordu. Ben onu istemedim”(Kamuda Görevli- Kadın-39 yaşında-E8). Ebeveyn E8, çevrim içi oyunlardaki iletişim ortamına dair duyulan kaygıyı ortaya koymaktadır. Özellikle küfürü dil ve uygun olmayan konuşmalar nedeniyle çocuğunu bu ortamlardan uzak tutmaya çalıştığını belirtmektedir. Bu, ebeveynin dijital oyunlarda aktif takip ve müdahale ile koruyucu bir tutum benimsediğini göstermektedir.

Ebeveyn E9: “Bazen oynadıkları oyunlarda yazışma özelliği oluyor. Genellikle yazışmaları kapatıyorum ama çocuk unuttuğu zaman farklı içerikler veya konuşmalar olabiliyor. Örneğin, bazı kişiler küfür ediyor ya da çocuklarla sohbet etmeye çalışarak "Nerelisin?", "Neredesin?", "Kaç yaşındasın?" gibi kişisel bilgiler sormaya çalışıyorlar. Bu tür durumlarda çocuklara bu tarz sorulara cevap verilmemesi gerektiğini sık sık hatırlatıyorum. Küçük oğlum bu konuda oldukça dikkatli ve asla kişisel bilgilerini paylaşmaz. Büyük oğlum ise genelde önce bana danışır. “Anne, böyle bir şey oldu, bir şey diyeyim mi?” diye sorar. Ben de genellikle “Hayır, cevap verme,” derim. Büyük oğlumun sınıf arkadaşlarıyla oluşturduğu bir oyun grubu var ve genellikle o grupla oynuyor. Ancak bazen oyun saatinde sınıf arkadaşlarından kimse çevrimiçi olmadığında, başka oyuncularla karşılaşabiliyor. Böyle durumlarda olumsuz bir şeyle karşılaşırsa hemen oyundan çıkmasını söylüyorum. Genelde dediğimi dinleyip oyundan çıkıyor”(Öğretmen- Kadın-43 yaşında). Ebeveyn E9’un ifadesi, çevrim içi oyunlardaki yazışma ve etkileşim özelliklerinin çocuklar için potansiyel riskler barındırdığını belirtmektedir. Kişisel bilgi talepleri ve küfürü konuşmalar karşısında hem teknik önlemler (yazışmaları kapatma) hem de bilinçlendirme yoluyla çocuklarını korumaya çalışmaktadır. Bu yaklaşım hem denetleyici hem de eğitici bir ebeveyn tutumunu yansıtmaktadır.

Ebeveyn K6: “O kadar büyük şeyler var ki, ne diyeyim sana! İnsan her türlü belaya açık oluyor. Şimdi inanır mısın, bir modelin içine bile girsen, kendin bile kontrol edemeyeceğin şeyler ortaya çıkabiliyor. Çocukların bozulmaması için bir şeyler yapılması gerekiyor. Ben başkasını kırmam, başkasının da çocuğumu kırmamasını istemem. İnternet çocuğumun psikolojik gelişimini zedeleyecekse uzak tutmak benim görevim oluyor” (Ev Hanımı-38 yaşında). Ebeveyn K6’nın ifadesi, dijital ortamın kontrol edilemeyen riskler barındırdığına dair güçlü bir endişeyi yansıtmaktadır. Çocuğunun psikolojik gelişimini korumayı öncelik haline getirerek, gerekirse internetten uzak tutma sorumluluğunu üstlenmektedir. Bu yaklaşım, koruyucu ve duyarlı bir ebeveyn tutumunu ortaya koymaktadır.

Ebeveyn K3: *“Snapchat gibi sosyal medya platformlarında çocukların kullandığı zaman sınırlı olsa da bu tür platformların çocuklara uygun olmadığını gözlemliyorum. Özellikle görsel içeriklerin, filtrelerin ve emojilerin bütünlüğünü, gerçekliğin algısının değişeceğini düşünüyorum. Snapchat'te fotoğrafların ya da videoların genellikle idealize edilmiş görüntüler sunabiliyor ve bu, çocuğun fiziksel görünümü veya sosyal özelliklerine göre algılarını değiştiriyor”* (Mühendis-Kadın-40 yaşında). Ebeveyn K3, Snapchat gibi platformların çocuklar üzerindeki algı ve beden imajı etkilerine dikkat çekmekte, bu platformlardaki gerçeklikten uzak ve idealize edilmiş görsel içeriklerin çocukların benlik algısını olumsuz etkileyebileceğini vurgulamaktadır. Televizyon programları ve internet ortamında sunulan temsillerin, çocukların zihin dünyasında kalıcı izler bırakabildiği (Olgundeniz ve Aydoğan, 2023, s.789) ve medya içeriklerinin çocukların bilgi edinmesinin yanı sıra, bu bilgilerin zihinsel temsiller ve bellekte nasıl şekillendiğini de etkilediği görülmektedir (Yetim & Yetim, 2008, s.101). Bu nedenle medya, çocukların algılama biçimlerini ve zihin haritalarını genişleten güçlü bir araçtır. İlhan ve Aydın'ın (2019, s. 763-765) çalışmalarında ise çocukların dijital dünyayla olan ilişkilerinin eğitim, sosyal ilişkiler ve psikolojik durumları üzerindeki etkileri ele alınmaktadır.

Ebeveyn K2: *“Telefon veya bilgisayarına bakmamızı istediği için kontrol etme imkânı bulamıyorum. Ben bazen kız kıza sohbet edelim diye ablalarıyla birlikte oturuyoruz o zaman yine telefona baktığında ne yapıyorsun telefonda bitmedi baktıkların neye bakıyorsun dediğimde YouTube 'da ki videoları izliyorum, Instagram'da takılıyorum der. Bazen komik videolar olduğunda bana göstermeye gelir. Orda da Tik Tok'taki videoları görüyorum (..) Aslında instagram falan çocukların kendi hesabı olması hiç doğru değil. Baksana bu benim gördüğüm ya da görebildiğim kısmı. Ama biz söz geçiremedik”* (Ev Hanımı-39 yaşında K2). Ebeveyn K2'nin ifadesi, çocukların dijital cihaz kullanımında ebeveyn kontrolünün zorluklarını ortaya koymaktadır. Çocukların sosyal medyada ve video platformlarında özgürce vakit geçirmesi, ebeveynin tam olarak neye maruz kaldıklarını bilmesini engellediği dile getirilmektedir. Bu durum, dijital içerik kontrolünde yaşanan güçsüzlüğü ve endişeyi yansıtmaktadır.

Elde edilen veriler doğrultusunda yapılan genel değerlendirme, ebeveynlerin çocuklarının dijital medya kullanımına ilişkin yüksek düzeyde farkındalık geliştirdiklerini, ancak bu farkındalığın çoğunlukla kaygı ve kontrol edilememe duygusuyla birleştiğini göstermektedir. Katılımcı ebeveynler, dijital platformlarda çocuklara yönelik uygun olmayan içeriklerin (örneğin şiddet, cinsellik, küfür, kişisel veri paylaşımı) yaygın şekilde bulunmasından duydukları rahatsızlığı ifade etmişlerdir. Bu tür içeriklerin çocukların psikososyal gelişim süreçleri üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceğine yönelik güçlü bir ortak görüş bulunmaktadır. Ebeveynlerin bu riskleri bertaraf etmeye yönelik çeşitli stratejiler geliştirmeye çalıştıkları görülmektedir. Söz konusu stratejiler arasında; çevrim içi yazışmaların kapatılması, oyun gruplarının sınırlandırılması, sosyal medya içeriklerinin izlenmesi ve çocuklarla bu konular hakkında iletişim kurularak farkındalık kazandırma çabaları yer almaktadır. Bununla birlikte, özellikle dijital beceriler açısından çocukların ebeveynlerine kıyasla daha yetkin olmaları ve ebeveynlerin dijital okuryazarlık düzeylerinin sınırlı kalması, bu denetim süreçlerinde çeşitli güçlüklerin yaşanmasına yol açmaktadır.

Genel Değerlendirme ve Sonuç

Günümüzde dijital ortam, çocukların yaşamlarının ayrılmaz bir parçası haline gelmiş; öğrenme, eğlenme ve sosyalleşme gibi pek çok temel ihtiyacın karşılandığı bir alan olmuştur. Ebeveynler, çocuklarının bu dijital dünyadan en verimli şekilde yararlanmalarını isterken, aynı zamanda dijital riskler konusunda da kaygı duymaktadır. Bu durum, ebeveynlerin dijital ortamlara yönelik bilgi edinme isteklerini artırmakta ve çocuklarını bu ortamda güvende tutma sorumluluğu hissetmelerine neden olmaktadır. Dijital dünyanın sunduğu fırsatlara rağmen, ebeveynler çocuklarını koruma arzusu doğrultusunda dijital medya kullanımını kontrol etme eğilimindedir. Bu koruyucu tutum, çocukların bağımsızlık istekleriyle çatışabilmekte ve aile içinde iletişim sorunlarına yol açabilmektedir. Ebeveynlerin dijital ortamlar konusundaki algıları, onları çocuklarının internet kullanımında otorite olarak konumlandırmaya yöneltmektedir.

Ancak, dijital riskleri göz önünde bulundururken sadece denetleyici değil, aynı zamanda anlayışlı ve destekleyici bir yaklaşım benimsemeleri gerekmektedir. Özellikle açık iletişim kurmaları, çocuklarının görüşlerine değer vermeleri ve onları anlamaya çalışmaları, aile içi ilişkilerin güçlenmesini sağlarken dijital dünyada güvenli bir deneyim yaşanmasına da katkıda bulunabilir.

Ebeveynlerin, çocuklarıyla birlikte dijital ortamda zaman geçirmeleri, onların deneyimlerine ortak olmaları ve bu süreçte aktif bilgi paylaşımında bulunmaları, hem güvenli internet kullanımı alışkanlıklarını pekiştirmekte hem de karşılıklı öğrenme süreçlerini desteklemektedir. Bununla birlikte, ebeveynlerin dijital okuryazarlık düzeylerini geliştirmeleri büyük bir önem taşımaktadır. Dijital içerikler hakkında bilgi sahibi olan, kritik analitik düşünme becerisine sahip ve güvenilir kaynaklardan bilgi edinmeyi bilen ebeveynler, çocuklarına daha sağlıklı ve etkili bir dijital rehberlik sunabilmektedir. Siber zorbalık, zararlı içerikler ve dijital bağımlılık gibi risklerle mücadelede bilinçli ebeveynlik, çocukların güvenliğini sağlamanın yanı sıra onların dijital medya okuryazarlığını da geliştirmektedir. Bu süreçte ebeveynlerin kendi dijital davranışlarıyla da çocuklarına örnek olmaları, sağlıklı dijital yaşam alışkanlıklarının kazandırılmasını kolaylaştırmaktadır.

Dijital dünya her geçen gün gelişmekte ve değişmekte hem çocuklar hem de ebeveynler için yeni fırsatlar ve zorluklar sunmaktadır. Bu dünyada karşılaşılan her yeni durum, aslında hem ebeveynler hem de çocuklar için bir öğrenme fırsatı oluşturmaktadır. Ebeveynlerin, çocuklarının dijital dünyadaki deneyimlerine saygı duymaları, onları anlamaya çalışmaları ve açık diyalog ortamı yaratmaları, çocukların dijital güvenliklerini sağlama konusunda önemli bir adımdır. Bu iş birliği, çocukların dijital becerilerini geliştirirken, ebeveynlerin de teknolojiyi daha bilinçli ve sağlıklı bir şekilde kullanmalarını sağlayabilir. Dijital dünya ebeveynler ve çocuklar için hem büyük fırsatlar hem de dikkat edilmesi gereken önemli riskler içermektedir. Ebeveynlerin çocuklarına dijital ortamda rehberlik etme isteği, sürecin en güçlü motivasyon kaynaklarından biridir. Ancak bu süreçte, otoriter bir denetimden çok, anlayışlı ve açık iletişime dayalı bir yaklaşım benimsemek gerekmektedir. Karşılıklı sevgi, saygı ve iş birliği içerisinde hareket eden ebeveyn ve çocuklar, dijital dünyada daha güvenli, verimli ve bilinçli bir deneyim yaşayabilirler. Bu ortak çaba sayesinde hem çocuklar hem de ebeveynler, dijital dünyada sorumluluk sahibi bireyler olarak yer alabilirler.

Sonuç olarak, bu araştırmada elde edilen bulgularda, ebeveynlerin çocuklarının dijital medya kullanımına yönelik yüksek düzeyde farkındalık taşıdıkları gözlemlenmektedir. Ancak bu farkındalığın sıklıkla kaygı, belirsizlik ve kontrol edememe hissiyle birleştiğini ortaya koymuştur. Ebeveynler, dijital ortamlarda yaygın olarak karşılaşılan şiddet, cinsellik, küfür, sanal kumar ve kişisel veri paylaşımı gibi içeriklerin çocukların psikososyal gelişimlerini olumsuz etkileyebileceğine ilişkin ortak bir görüşe sahiptir. Bu risklere karşı çeşitli stratejiler geliştirmeye çalışan ebeveynlerin, oyun içi yazışmaları sınırlandırma, sosyal medya içeriklerini denetleme, çocuklarla iletişim kurarak farkındalık oluşturma gibi yöntemleri benimsedikleri görülmüştür. Ancak dijital okuryazarlık konusunda çocuklara kıyasla daha yetersiz durumda olmaları, bu kontrol çabalarının istenilen düzeye ulaşmasını engellemektedir. Dolayısıyla dijital ebeveynlik becerilerinin geliştirilmesine yönelik destekleyici eğitim ve rehberlik çalışmalarına gereksinim duyulmaktadır.

Kaynakça

- Aktaş Arnas, Y. (2005). 3-18 Yaş Grubu Çocuk ve Gençlerin İnteraktif İletişim Araçlarını Kullanma Alışkanlıklarının Değerlendirilmesi. *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 4(4), 59-66, chromeextension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/http://www.tojet.net/articles/v4i4/449.pdf Erişim Tarihi: (23. 09.2024).
- Aral, N. (2022). Dijital dünyada çocuk olmak. *TRT Akademi*, 7(16), 1136-152. Erişim Tarihi: 14.10.2024, chrome-

extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2678074.

- Arslan, E., Bütün, P., Doğan, M., Dağ, H., Serdarzade, C., & Arica, V. (2014). Çocukluk çağında bilgisayar ve internet kullanımı. *Çocuk Hastalıkları Dergisi*, chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://jag.journalagent.com/behcetuz/pdf/s/BUCHD_4_3_195_201.pdf 4(3), 195-201. (Erişim Tarihi: 20.09.2024).
- Aslan, D. ve Zinderen, A. (2024). ebeveynlerin dijital ebeveynlik rollerini üstlenme süreçleri. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, 46,75-96. doi: 10.17829/turcom.1489277
- Aygül, H., ve Apak, F. (2019). Değişen sosyallikler ve yeni sosyalleşme pratikleri ekseninde youtube ve çocuk youtuberlar. Aygül H. ve E. Eke (Ed.) *Dijital Nesillerin Teknoloji Bağımlılığı* içinde (s. 143-173). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Chonchaiya, W. ve Pruksananondo, C. (2008). Television viewing association with delayed language development, *Acta Paediat*, 97(7):977-82. https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/18460044/, (Erişim Tarihi: 19.09.2024).
- Clark, L. S. (2011). Parental Mediation Theory for the dijital age. *communication theory*, 21(4), 323-343. https://doi.org/10.1111/j.1468-2885.2011.01391.x
- Çelik, E. (2018). İnternet ortamındaki şiddet sunumları ve yol açtığı sosyal travmalar. *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi*, 5(3), 280-296,
- Çelik, S. ve Ulusoy, B. (2019). Bilgisayar oyunlarının ortaokul öğrencilerinin sosyal yaşamına etkisi. *The Journal of Social Science*, 3(5), 46-60, doi: 10.30520/tjsosci.522570
- Ertürk, N. E. (2021). Dijital ve Varoluş: Dijitalin soykütüğüne doğru. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 86, 157-171, (Dijital Çağ)
- Esdemir Meral, S. ve Tezel Şahin, F. (2019). Teknoloji ile büyüyen çocuklar. H. H. Aygül (Ed), *Dijital Nesillerin Teknoloji Bağımlılığı* içinde (ss. 89-112). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Furedi, F. (2013). *Therapy culture (A. Tüfekçi Çev.)* İstanbul: İz Yayıncılık.
- Goffman, E. (2020). *Günlük yaşamda benliğin sunumu (Çev. B. Cezar)*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Hinkley, T., Verbestel, V., Ahrens, W., Lissner, L., Molnar, D., Moreno, L. A., & Russo, P. (2014). Early childhood electronic media use as a predictor of poorer well-being: A prospective cohort. *Jama Pediatrics*, 168(5), 485-492, doi: 10.1001/jamapediatrics.2014.94
- İlhan, V. ve Aydın, H. (2019). Okul topluluğu üyelerinin internet ve mobil iletişim teknolojileri ile etkileşimin olası risklerin üzerine düşünceleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(64), 756-772, doi: http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.339.
- İnan Kaya, G., Mutlu Bayraktar, D. ve Yılmaz, Ö. (2018). Digital parenting: perceptions on digital risk. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 137-163. doi: 10.23863/kalem.2018.96.
- Kabar, P. (2024). Sanal dünyada maskelerimiz: sanal kimlik, benlik saygısı ve internet bağımlılığının ilişkisi. *Bağımlılık Dergisi*, 25(3), 244-253. doi: 10.51982/bagimli.1365492.
- Karayağız Muslu, G. B. (2009). Çocuk ve gençlerde internet kullanımı. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 8 (5), 445- 450.
- Karagözoğlu Aslıyüksek, M. (2016). Bilgi Teknolojileri ve dijitalleşmenin türkiye’de bilgilendirme literatürüne yansması: bilgi dünyası dergisi örneği (2000-2014). *Bilgi Dünyası*, 17(1), 87-103.

- Kilbey, E. (2019). *Çocuğunuz dijital dünyanın esiri olmasın* (Çev. E. Söğüt). Ankara: Paloma Yayınları.
- Mead, G. H. (2021). *Zihin Benlik ve Toplum (3. Baskı)*, (Çev. Y. Erdem). Ankara : Heretik Yayınları.
- Nadesan, H. M. (2010). *Governing childhood into the 21st century*. Newyork: Palgrave Macmillan.
- OFCOM. (2024). Children and Parents: Media Use and Attitudes.Report.https://www.ofcom.org.uk/__data/assets/pdf_file/0024/234609/childrens-media-use-and-attitudes-report-2022.pdf (Erişim Tarihi: 20.09.2024).
- Olgundeniz, S. S., & Aydoğan, Ü. (2023). Dijital yayın platformlarında ebeveyn denetimi ve çocuk erişimine yönelik bir araştırma: Netflix, Amazon Prime Video ve Disney+ örnekleri. *TRT Akademi*, 8(19), 786-813. doi: 10.37679/trta.1328932.
- Pamuk, Ş. (2021). *Korku çağında çocuk yetiştirmek (2. Baskı)*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Postman, N. (1995). *Çocukluğun yokoluşu (1. Baskı)*, (Çev K. İnal). İmge : Kitabevi.
- Ritzer , G., & Stepnisky, J. (2013). *Çağdaş sosyoloji kuramları ve klasik kökenleri (4. Baskı)*, (Çev. I. Ertuna Howison). Ankara: De Ki Yayınları.
- Saldana, J. (2019). *Nitel araştırmacılar için kodlama el kitabı* (Çev. A. T. Akcan, S. N. Şad). Ankara: Pegem Akademi.
- Tezcan, M. (2000). *Sosyolojiye giriş*. Ankara : Anı Yayıncılık.
- Timisi, N. (2011). *Elektronik bakıcı: televizyon çocuk ilişkisine genel bir bakış*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Tuna Uysal, M. ve Tan Eren, G. (2019). Dijitalleşmiş şiddet: dijital oyunlardaki şiddet öğelerinin çocuklar üzerindeki etkisi. H. H. Ed. Aygül, *Dijital Nesillerin Teknoloji Bağımlılığı* içinde (ss. 113-138). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- TÜİK. (2021). Çocuklarda bilişim teknolojileri kullanım araştırması. <https://data.tuik.gov.tr/bulten/index?p=41132>, (erişim tarihi: 20.09.2024).
- Türkiye,E.K.(2010). Avrupa Çevrimiçi çocuklar Projesi, [hromeextension://efaidnbmnnnibpajpcglclefindmkaj/https://www.lse.ac.uk/media-and-communications/assets/documents/research/eu-kids-online/participant-countries/turkey/TurkeyExecSum.pdf](https://efaidnbmnnnibpajpcglclefindmkaj/https://www.lse.ac.uk/media-and-communications/assets/documents/research/eu-kids-online/participant-countries/turkey/TurkeyExecSum.pdf), (Erişim Tarihi: 20.09.2024).
- Uyan, S. (2023). *Dijital dünyada ebeveyn olmak (6. Baskı)*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Yay, M. (2019). *Dijital ebeveynlik (2. Baskı)*. İstanbul: Yeşilay Yayınları.
- Yetim, N., & Yetim, Ü. (2008). Medya temsillerinde özne ve nesne olarak çocuk. Y. Giritli (Ed), *Medya ve Çocuk Rehberi* (ss. 100- 116). Konya: Eğitim Kitabevi.
- Yılmaz, A. Y. (2023). Dijital ebeveynlikte çocukların izlenmesi. *Dijital Teknolojiler ve Eğitim Dergisi*, 2(1), 47-56, doi: <https://doi.org/10.5281/zenodo.8154930>
- Yılmaz, B. (2022). Ortaöğretim öğrencilerinin dijital oyun oynama motivasyonları ve oyun oynama davranışlarının farklı zamanlarda incelenmesi. *Bağımlılık Dergisi*, 23(2), 131-129, doi: <https://doi.org/10.51982/bagimli.948872>.
- Yıldırım, B. (2015). İçerik çözümlemesi yönteminin tarihsel gelişimi uygulama alanları . B. (Ed). Yıldırım içinde, *iletişim araçlarında yöntemler* içinde (ss. 105-154). Konya: Literatür Yayınları.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir. Yazarlar etik kurul izni gerektiren çalışmalarda, izinle ilgili bilgileri (kurul adı, tarih ve sayı no) yöntem bölümünde ve ayrıca burada belirtmişlerdir.

Kurul adı: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimleri Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu

Tarih: 21.08.2024

No:15

ARAŞTIRMACILARIN MAKALEYE KATKI ORANI BEYANI

1. yazar katkı oranı : % 50

2. yazar katkı oranı : % 50